

УДК: 378:37.013.83(477)

Володимир Бут

ORCID iD 0000-0003-0447-2905

кандидат наук з державного управління,
заступник директора ННІПН,
Національний авіаційний університет (НАУ),
пр. Космонавта Комарова, 1, 03680 м. Київ, Україна
va2002vx@gmail.com

Ганна Панченко

ORCID iD 0000-0001-6494-0980

асистент кафедри дистанційного навчання ННІЗДН,
Національний авіаційний університет (НАУ),
пр. Космонавта Комарова, 1, 03680 м. Київ, Україна
a.panch987@gmail.com

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

У статті окреслено сучасні форми навчання впродовж життя, а саме: формальне, неформальне та інформальне. Виділено пріоритетні завдання сучасної української освіти зокрема ті аспекти, що стосуються впровадження в освіту України принципів навчання впродовж життя. Проаналізовано напрямки впровадження їх у систему освіти України від навчання раннього розвитку до навчання третього віку. Розглянуто нормативно-правову базу України щодо регулювання і підтримки впровадження нових форм навчання впродовж життя в систему вищої освіти України. Окреслено необхідність сприяння в Україні розвитку неформального та інформального навчання поряд з формальним з метою забезпечення принципів навчання впродовж життя.

Ключові слова: впровадження сучасних форм навчання впродовж життя; інформальне навчання; навчання впродовж життя; неформальне навчання; формальне навчання.

Вступ. Сучасний етап розвитку громадянського суспільства в Україні ознаменовано посиленням вимог до якісної підготовки та перепідготовки фахівців, що передбачає створення гнучкої, цілісної системи неперервного навчання. Нова модель демократично-законотворчих реформ передбачає розвиток різних форм організації навчання у вищій школі. Зокрема, значна увага зосереджена на розвитку дистанційної та неперервної освіти. В Національній доктрині розвитку освіти України визначено стратегічні аспекти діяльності вищої школи впродовж перших десятиліть нового століття. Система неперервної освіти є особистісно-орієнтованою, вона розглядає цілісний розвиток людини (як особистості, суб'єкта діяльності тощо) протягом усього її життя, тобто надає можливість отримати освітні послуги на будь-якому етапі життя.

Аналіз різних аспектів розвитку освіти студентської молоді та дорослих засвідчує актуальність даної проблеми щодо популяризації знань серед указаних груп. Отримання другої освіти важливе як для осіб, які вже мають досвід роботи та спрямовані на розширення своїх професійних можливостей, так і для студентів і випускників ВНЗ для підвищення своєї вартості на ринку праці. Державні органи організують курси підвищення кваліфікації; сприя-

ють отриманню додаткової освіти тощо. При втраті роботи людина може отримати в короткі терміни освіту за іншою спеціалізацією.

Дослідженням проблеми освіти впродовж життя науковці приділяли значну увагу на різних етапах становлення освітньої системи в Україні. Перспективи та можливості неперервної технічної освіти висвітлювали Ю. Зінковський, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. РОМАНОВСЬКИЙ. Концепції розвитку неперервної освіти присвячені праці Б. АНАНЬЄВА, Т. ГОРОХОВА, П. ЛЕНГРАНДА, С. СИСОЄВОЇ та ін. Неперервність освіти як основу соціального поступу розкривають у своїх доробках В. Андрущенко, А. Гончарук, С. Здіорук, І. Зязюн, Л. Сігаєва В. Огнев'юк та ін. Водночас, динаміка змін в проблематиці реформування системи освіти загалом щодо впровадження сучасних форм навчання впродовж життя особливо обумовлюють актуальність проведення досліджень в даній сфері.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сучасних форм навчання впродовж життя та їх впровадження в Україні.

Впровадження сучасних форм навчання впродовж життя. Сучасна освіта все більшою мірою перестає ототожнюватися з лінійною академічною (школа, вищій навчальний заклад, формально-обов'язкові курси підвищення кваліфікації, від яких

потрібна лише «корочка»), яка регулюється державою. Зміна традиційних форм навчання, яка обумовлена сьгоднішніми викликами зовнішнього та внутрішнього середовища, передбачає забезпечення раціонального рівня комп'ютеризації викладання та учіння. Це, в свою чергу, змінює підходи до організації традиційної заочної форми та актуалізує застосування дистанційної форми навчання у ВНЗ, що відповідає принципам доктрини «навчання впродовж життя». Організація освіти впродовж життя може бути здійснена у різних видах, які відрізняються ступенем задіяння комп'ютерних засобів, цільовою спрямованістю, охопленням різної вікової аудиторії, часом проведення занять тощо. Україна характеризується тим, що система державного управління освітою виконує пасивну функцію: вона відповідає запитам ринку, який пред'являє свої вимоги до кваліфікації фахівця. Неперервну освіту за участю особливих груп поділяють на спеціальну, допоміжну, інклюзивну. Нижче представлена система освіти за формами навчання, чинна в Україні (див. Рис. 1).

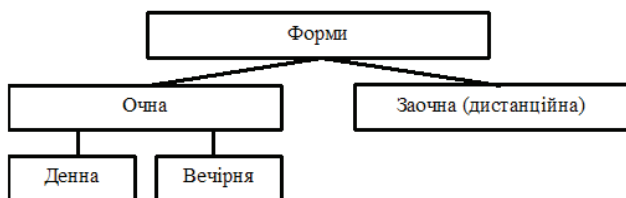

Рис. 1. Система неперервної освіти за формами навчання

Наступність в системі освіти впродовж життя в Україні є обов'язковою та поділяється за віковим цензом і за ступенем, в свою чергу, за віковим цензом – на дошкільну, середню і дорослу, за ступенем – початкова школа, середня школа і вища школа. Наступність в системі освіти показана на Рис. 2.

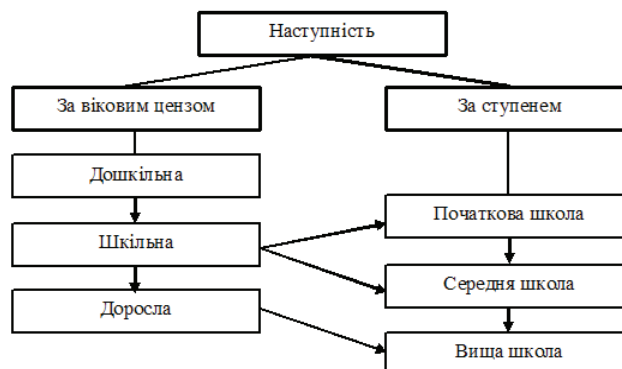

Рис. 2. Наступність в системі освіти України

Наявність кореляційного зв'язку між рівнем освіти і ступенем залучення до освіти дорослих у людей віком від 25 до 64 років виявив у своїх дослідках С. Здіорук. За його твердженням більша кореляція спостерігається у людей з вищим рівнем попередньої освіти: кількість осіб, які мають лише початкову освіту і отримують додаткову освіту: 18,4%, з попередньою середньою освітою – 34,1%, а з вищою – 55,2% (за статистичними даними ЄС) (див. Рис. 3) (Здіорук С. І., 2011, с. 18).

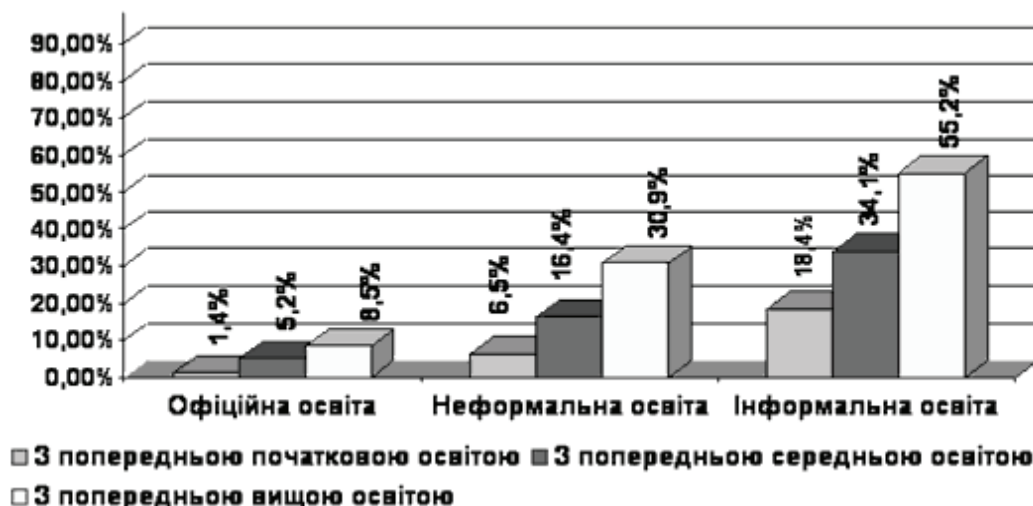

Рис. 3. Кореляція рівня попередньої освіти дорослого населення країн ЄС, що залучені до різних форм здобуття освіти

Результати дослідження. На ринку освітніх послуг розширюється поняття освітньої діяльності. Як освітню трактують будь-яку діяльність, яка має на меті змінити установки і моделі поведінки людини шляхом надання їй нових знань, розвитку вмінь та навичок. Функції освіти виконують не тільки заклади освіти, діяльність яких врегульована державою. Великі підприємства можуть мати у своєму складі підрозділи або відділи, що займають-

ся підвищенням кваліфікації та перепідготовкою кадрів або на власній навчальній базі або замовляти навчання своїх співробітників у зовнішніх навчальних закладах. Зокрема, цей принцип використовують компанії Укртелеком, METRO.

Мета такої освіти – компенсувати недоліки і протиріччя державного регулювання освітніх процесів традиційної системи освіти і задоволення нагальних освітніх потреб в швидко змінному

бізнес-світі, що не може виконати формальна освіта. Як зазначається у доповіді ЮНЕСКО «Навчатися бути», освіта не повинна більше обмежуватися стінами школи. Всі існуючі заклади, незалежно від того, призначені вони для навчання чи ні, повинні використовуватися для освіти: «...люди досі вірять, що освітній процес обмежений, за вибором, в період між дитинством і дорослим життям. І що потрібно намагатися забезпечити всіх, після закінчення школи, знаннями і навичками, які будуть слугувати їм решту життя» (Faure E., 1972, с. 83).

Водночас, керівники підприємств реального сектору України ще недостатньою мірою усвідомили необхідність підвищення кваліфікації, вмінь та навичок власних працівників. Дана форма організації підвищення кваліфікації дає можливість заощаджувати кошти організації, час працівників, не відволікати їх від основного місця роботи тощо. Як зазначає Л. Ткаченко, «... проблема посилюється тим, що навчанню працівників не приділяється увага, численні дослідження засвідчують у нас низькі показники професійної підготовки / перепідготовки персоналу підприємств... інфраструктура освіти дорослих нерозвинута, навчальні заклади орієнтовані майже виключно на первинну професійну підготовку молоді» (Ткаченко Л. Г., 2015, с. 43). За оцінками Світового Банку (2012), як зазначає В. Огнев'юк, в рейтингу країн індексу економіки знань (Україна посіла 56-те місце серед 146 країн) одним із основних критеріїв є рівень освіченості та професійної підготовки населення (Огнев'юк В. О., 2014, с. 8).

Зазначимо, що з точки зору інтенсивності впливу держави на навчання, вирізняють: формальне (formal), неформальне (non-formal) та інформальне (informal) навчання усіх вікових груп: дітей дошкільного, шкільного віку, підлітків, дорослих, людей похилого віку. Освіта впродовж життя містить усі типи навчання.

У країнах ЄС визначають важливість неформальної освіти, її актуальність засвідчують нормативні документи ЮНЕСКО, ЄС, ООН, Міжнародної організації праці тощо. У Меморандумі Європейської Комісії про неперервне навчання (A Memorandum on Lifelong Learning (2000)) зазначається, що до даного часу формальне навчання трактується як єдиний шлях навчання та отримання професійної підготовки. Континуум неперервної освіти з урахуванням неформального і інформального навчання складає повну картину. Неформальне навчання, за визначенням, отримують поза школою, коледжами, навчальними центрами та університетами. Його не завжди сприймають як «справжнє» навчання, через це воно не має великої вартості на ринку праці. Неформальне навчання, таким чином, як правило, недооцінюється. Але й інформальне навчання майже не беруть до уваги, проте, це найстаріша форма навчання і залишається основною для навчання дітей в ранньому віці.

Інформальне навчання має величезний потенціал і може бути важливим джерелом інновацій для створення навчальних методик викладання і навчання.

Неформальне й інформальне навчання ототожують з навчанням впродовж життя, навчанням шириною в життя – безперервно або періодично. Оскільки вони мають місце у всьому часовому діапазоні нашого життя на будь-якому етапі. Саме розмах «навчання шириною в життя» вказує на взаємодоповнюваність формального, неформального та інформального навчання. Це нагадує, яким корисним і приємним може бути навчання і мати місце в сім'ї, у вільний час, у суспільному житті і в повсякденній трудовій діяльності (A Memorandum on Lifelong Learning, 2000, с. 8).

В Україні неформальна освіта пов'язана з функціонуванням рівнів освіти, таких як: дошкільна, позашкільна, освіта дорослих, освіта третього віку, громадянська освіта (різнопланова діяльність громадських організацій), шкільне та студентське самоврядування (оскільки надають можливість набуття комунікативних, організаторських, управлінських та ін. компетенцій), освітні ініціативи, спрямовані на розвиток додаткових умінь та навичок (комп'ютерні та мовні курси, гуртки за інтересами тощо).

Поняття «неформальна освіта» та «інформальна освіта» на законодавчому рівні в Україні на даному етапі не визначені. У Законі України «Про освіту» запропоновано лише поняття «самоосвіта громадян», а саме: «для самоосвіти громадян державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіонавчальні програми тощо, що входять до структури освіти» (Закон України «Про освіту», 2006, с. 25).

В проекті Закону України «Про освіту» в ст. 13 «Форми здобуття та види освіти» зазначається, що: «... особа має право реалізувати право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава підтримує, визнає та заохочує всі ці види освіти», а також запропоновано визначення понять «формальна освіта», «неформальна освіта» та «інформальна освіта» (Проект Закону України «Про освіту», 2016, с. 9).

Під формальним навчанням розуміють офіційну систему освіти країни, що в результаті надає диплом установленого зразка. Неформальне навчання – це освіта, яку отримують поза формальною системою (не надається документ державного зразка). Інформальне навчання – це формування і збагачення установок, освоєння нових знань і вмінь, що відбувається поза межами системи освіти як специфічним соціальним інститутом, тобто в ході повсякденної життєдіяльності людини через спілкування, читання, відвідування установ культури, навчання на своєму досвіді і досвіді інших

(Маслова В. В., 2004, с. 7). Необхідно зазначити, що формальне навчання повністю регулюється державою, тоді як неформальне лише частково, а інформальне не підпадає під реальні впливи механізмів державного управління.

Під неформальною освітою розуміють, по-перше, як будь-яку навчальну діяльність у робочий чи позаробочий час у колі фахівців, друзів, родини, що не є структурованою, організованою чи спланованою; по-друге, як навчальний процес, що відповідає структурі цієї діяльності, набуває організованої форми, не належить до державних програм обов'язкової освіти та визначається цілеспрямованістю (Colley H., Hodkins P., Malcom J., с. 63).

Неформальна освіта дорослих – це організована, структурована та цілеспрямована навчальна діяльність, що здійснюється за межами закладів формальної освіти, спрямована на задоволення найрізноманітніших освітніх потреб будь-якої людини, що визнана дорослою в тому суспільстві, до якого вона належить, проте не надає легалізованого диплома (Гончарук А., 2012, с. 33).

Інформальна освіта – це навчальна діяльність, що здійснюється особистістю незалежно від її бажання в оточуючому культурно-освітньому середовищі під час спілкування, читання, перегляду

телепередач, відвідування установ культури, подорожей тощо.

На відміну від формальної освіти неформальна й інформальна освіта не мають часових обмежень, не носять системного характеру, не мають вікових, професійних або навіть інтелектуальних обмежень щодо їх учасників освітнього процесу.

Висновки. З точки зору інтенсивності впливу держави на навчання, вирізняють: формальне, неформальне та інформальне навчання усіх вікових груп: дітей дошкільного, шкільного віку, підлітків, дорослих, людей похилого віку. Освіта впродовж життя містить усі типи навчання. Зазначено, що в українському законодавстві поняття «неформальна освіта» та «інформальна освіта» не унормовані. Зокрема, в діючому Законі України «Про освіту» лише закріплено термін «самоосвіта», що не в повному обсязі відображає сутність зазначених понять. Натомість в проекті нового Закону України «Про освіту» для врегулювання на державному рівні трьох гілок освіти (формальної, неформальної й інформальної) їх означення прописане. Є необхідність також у розробленні критеріїв та вдосконаленні механізмів визнання й утвердження неформальних форм освіти в навчальній та професійній діяльності.

Література

1. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС / А. Гончарук // Педагогічні науки. – 2012. – № 54. – С. 31-36.
2. Закон України «Про освіту»: За станом на 8 груд. 2006 р. / Верховна Рада України. – офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 40 с.
3. Здіорук С. І. Формування єдиного відкритого освітньо-наукового простору України: Оптимальне використання засобів забезпечення випереджального розвитку [Аналітична доповідь] / С. І. Здіорук, А. Ю. Іщенко, М. М. Карпенко – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. – 43 с.
4. Маслова В. В. Основы андрагогики. Терминологический словарь-справочник [для студ.соц.-гуманитарн. спец.] / Сост. В. В. Маслова. – Мариуполь, 2004. – 19 с.
5. Огнев'юк В. О. Акме-особистість, акме-суспільство, акме-країна / В. О. Огнев'юк // Акмеологія – наука XXI століття: матер. IV Міжнародної науково-практичної конференції, 30 трав. 2014 р., м. Київ. / М-во освіти і науки України, Укр. Академ. Акмеол. Наук, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; редкол.: В. О. Огнев'юк, В. М. Антонов, О. А. Дубасенюк та ін. – К.: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 3-19.
6. Проект Закону України «Про освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639
7. Ткаченко Л. Г. Ваучери на навчання осіб віком старше 45 років як інструмент активної політики ринку праці [Електронний ресурс] / Л. Г. Ткаченко // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 2(24). – С. 41-52. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.15407/dse2015.02.041>
8. A Memorandum on Lifelong Learning. Commission staffworking paper. Brussels, 30.10.2000 SEC (2000). URL: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
9. Colley H. Informality and formality in learning. Lifelong Learning Institute University of Leeds / Colley H., Hodkins P., Malcom J. URL: <https://kar.kent.ac.uk/4647/3/Informality%20and%20Formality%20in%20Learning.pdf>
10. Faure E. Champion Learning to be: The world of Education today and tomorrow / Faure E., Herrera F, Kaddoura A.-R.– Paris, France: UNESCO, 1972. – 313 pp.

ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ НА ПРОТЯЖЕНИИ ЖИЗНИ В УКРАИНЕ

Бут Владимир, кандидат наук по государственному управлению, заместитель директора УНИПО, НАУ, пр. Космонавта Комарова, 11, 03680 г. Киев, Украина, va2002vx@gmail.com

Панченко Анна, ассистент кафедры дистанционного обучения УНИЗДО, НАУ, пр. Космонавта Комарова, 11, 03680 г. Киев, Украина, a.panch987@gmail.com

В статье отмечены современные формы обучения на протяжении жизни, а именно: формальное, неформальное и информальное. Выделены приоритетные задания современного украинского образования и в том числе те аспекты, которые касаются внедрения в образование Украины принципов обучения на протяжении жизни. Проанализировано направления внедрения их в систему образования Украины от обучения раннего развития до обучения третьего возраста. Рассмотрено нормативно-правовую базу Украины относительно регулирования и поддержки внедрения новых форм обучения на протяжении жизни в систему высшего образования Украины. Очерчено необходимость содействия в Украине развития неформального и информального обучения рядом с формальным с целью обеспечения принципов обучения на протяжении жизни.

Ключевые слова: внедрение современных форм обучения на протяжении жизни; информальное обучение; неформальное обучение; обучение на протяжении жизни; формальное обучение.

IMPLEMENTATION MODERN FORMS OF LIFELONG LEARNING IN UKRAINE

But Vladimir, PhD of Public Administration, deputy director of NNIPN NAU, avenue Kosmonavta Komarova, 11, 03680 Kyiv, Ukraine, va2002vx@gmail.com

Panchenko Ganna, assistance of department of distance education of NNIZDN NAU, avenue Kosmonavta Komarova, 11, 03680 Kyiv, Ukraine, a.panch987@gmail.com

In this article delineated modern forms of lifelong learning, such as: formal, non-formal and informal. It is indicated that in contrast to formal education the non-formal and informal education hasn't time limits, are not systematic, hasn't age, professional or even intellectual limitations on their participants in the educational process. The organization of lifelong learning can be implemented in various forms, which differ in the degree of involvement of computer tools, target orientation, covering different age audiences, time of holding classes and so on. It is allocated priority tasks of modern Ukrainian education, in particular such aspects that relating to the implementation of education in Ukraine the principles of lifelong learning. It is analyzes trends of their implementation in the education system of Ukraine from education «early learning» to education of «third age». It is indicated that the EU, in contrast to education system of Ukraine, emphasizes the importance for non-formal and informal education, their relevance certify regulations of UNESCO, EU, UN, ILO, etc. Considered legal and regulatory framework of Ukraine on regulation and support the implementation of new forms of lifelong learning in Ukrainian higher education. In particular, the Draft Law of Ukraine «On Education» defines the notion of «formal education», «non-formal education» and «informal education» as modern forms organization of lifelong learning. It is outlined the necessity of promotion of development in Ukraine non-formal and informal forms of education beside with a formal one in order to ensure the principles of lifelong learning. There is a necessity in developing criteria and improving mechanisms for recognition and strengthening non-formal and informal forms of education in educational and professional activities.

Keywords: implementation modern forms of lifelong learning; lifelong learning; formal learning; informal learning; non-formal learning.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2016

Прийнято до друку 27.10.2016